

PIOTR DASZKIEWICZ^{1,2}, TOMASZ SAMOJLIK³, ANASTASIA FEDOTOVA⁴

¹*Instytut Historii Nauki PAN*

Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa

²*Muséum National d'Histoire Naturelle*

57, Rue Cuvier-CP 41, 75231 Paris

³*Instytut Biologii Ssaków PAN*

Stoczek 1, 17-230 Białowieża

⁴*Institute for the History of Science and Technology Russian Academy of Science
St Petersburg*

E-mail: piotrdas@mnhn.fr

samojlik@ibs.bialowieza.pl

anastasia.env.hist@gmail.com

ŻUBRY Z NARODOWEGO MUZEUM HISTORII NATURALNEJ W PARYŻU A HISTORIA ZOOLOGII I MUZEOGRAFII PRZYRODNICZEJ W XVIII I XIX WIEKU

WSTĘP: INWENTARZ ŻUBRÓW Z 1945 ROKU

W 1945 r., gdy trwały jeszcze działania wojenne, Jacques Millot (1897-1980) opublikował w piśmie *Ssaki (Mammalia)* artykuł poświęcony żubrom znajdującym się w kolekcji Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (Muséum National d'Histoire Naturelle-MNHN) w Paryżu (MILLOT 1945). Millot, profesor MNHN i dyrektor muzealnej Katedry Anatomii Porównawczej, był wybitnym arachnologiem, pasjonującym się także antropologią. Zdawać by się mogło, że żubry dalekie były od jego codziennych zainteresowań, jednak wybór tematu artykułu podyktowany był nie bezpośrednimi zainteresowaniami naukowymi, a niepokojem o los uratowanego w okresie międzywojennym gatunku. „Wojny są niemniej wyniszczające dla zwierząt, co dla ludzi. Nie tylko wystawiają je na cierpienie z powodu zimna i głodu, bombardowań mieszkańców ogrodów zoologicznych, agonii, której jesteśmy obecnie świadkami w wielkich miastach Europy, ale mogą także przyczynić się do wyginięcia gatunku. Żubry są tego tragicznym przykładem” (MILLOT 1945).

Millot był pesymistą co do przyszłości gatunku żyjącego wyłącznie na terenach objętych ogniem walk II Wojny Światowej. Przypominając straty powodowane w populacji żubrów przez kolejne działania wojenne, aż do wyginięcia gatunku w przyrodzie w 1919 r., okresie, w którym poza populacją kaukaską, żubry przetrwały jedynie w ogrodach zoologicznych i zwierzyńcach, i jego powrotu do Puszczy Białowieskiej począwszy od 1929 r., pisał: „Ten smutny stan rzeczy niedająca się przecenić niewymierną wartość okazom przechowywanym w muzeach. Zainspirowało mnie to do zrobienia przeglądu tych, którymi dysponujemy w Muzeum Historii Naturalnej” (MILLOT 1945).

Pesymistyczne obawy paryskiego profesora co do przyszłości gatunku na szczęście nie sprawdziły się, ale Jego publikacja okazała się być szczególnie ważna dla historii nauk biologicznych. Millot był pierwszym, który zwrócił uwagę na znaczenie historycznych okazów znajdujących się w muzealnych kolekcjach i zbadał, te znajdujące się w zbiorach MNHN. Po ponad 70 latach autorzy niniejszego artykułu powrócili do tych badań, przeglądając zarówno przechowywa-

---

Słowa kluczowe: historia kolekcji zoologicznych, historia muzeografii przyrodniczej, Narodowe Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu, żubry

---

*Artykuł powstał w ramach projektu „Percepcja żubra i pierwotnego lasu w XVIII i XIX wieku: wspólne kulturowe i przyrodnicze dziedzictwo Polski i Litwy” (UMO-2017/27/L/HS3/031870) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

ne w MNHN okazy, jak i dotyczące żubrów muzealne archiwalia i rękopisy. Celem przeprowadzonych kwerend było także ukazanie historii zoologii, anatomii porównawczej i przyrodniczej muzeografii poprzez pryzmat historii „paryskich” żubrów.

LOUIS JEAN-MARIE DAUBENTON I PIERWSZY NAUKOWY OPIS ŻUBRA

Pierwszym uczonym, który szczegółowo zmierzył i opisał żubra był Louis Jean-Marie Daubenton (1716-1799), przyrodnik, anatom, współpracownik Georges-a-Leclerca Buffona (1707-1788) i pierwszy dyrektor MNHN w Paryżu. Opis ten został opublikowany przez DAUBENTONA w 1754 r. w XI tomie *Historii naturalnej (Histoire naturelle)*, najważniejszej w tamtych czasach encyklopedii przyrodniczej, redagowanej przez Buffona. Został on zatem opublikowany cztery lata przed dziesiątym wydaniem *Systema Naturae* Karola Linneusza (1707-1778), uznawanym za punkt wyjściowy nomenklatury zoologicznej. Za autora pierwszego gatunkowego opisanie żubra uznaje się K. Linneusza. Charakterystyka żubra w *Systema Naturae* oparta jest jednak wyłącznie na dawnych danych literaturowych, głównie tekstach Johna Raya (1627-1725), Konrada Gessnera (1516-1565), Ulissesa Aldrovandiego (1522-1605), Jana Jonstona (1603-1675) (OLDFIELD 1911) oraz na pamiątkach Juliusza Cezara (LINNEUSZ 1758). Szwedzki uczyony prawdopodobnie nigdy nie widział żubra. Pierwszy naukowy opis tego gatunku został zatem dokonany przez Daubentona właśnie w Gabinecie Historii Naturalnej króla Francji w Paryżu (przekształconym w 1793 r. w MNHN). Należy traktować go jako pierwszy w pełni naukowy, ponieważ opierał się na serii pomiarów biometrycznych, a nie wyłącznie na cytowaniu bardzo nieprecyzyjnych, w przypadku żubra, tekstów starożytnych i renesansowych autorów. Zawierał on również porównanie z innymi gatunkami krętorogich. Dokonany został ponadto na okazie znajdującym się w zbiorach muzealnych i przez to dostępnym także dla innych uczonych.

Nie wiadomo skąd pochodził szkielet badany przez L. J.-M. Daubentona, wiadomo jedynie, iż w kolekcji gabinetu króla Francji znajdował się wtedy „już od dawna”. Przynajmniej dwa żubry żyły w menażerii króla Francji w Wersalu, a ich szczątki trafiły do Gabinetu Historii Naturalnej. Świadczy o tym drugi z osiemnastowiecznych okazów żubrów z MNHN: czaszka zapisana jako „Żubr. *Bos urus* Gmelin. Głowa osobnika padłego w Menażerii w Wersalu” (MILLOT 1945). Opublikowane historie menażerii królewskiej w Wersalu (MABILLE i PIERAGNOLI

2010, LOISEL 1912.), a także poszukiwania autorów w zbiorach MNHN i w dokumentach królewskiej menażerii we francuskich Archiwach Narodowych, nie przyniosły jakichkolwiek informacji na temat pochodzenia tych żubrów. Nie wiemy więc, czy do wersalskiej menażerii trafiły z Puszczy Białowieskiej. W drugiej połowie XVIII w. żubry mogły pochodzić także z Prus bądź Mołdawii. Autorzy zbadali także zachowane rękopisy L. J.-M. Daubentona, m.in. teksty jego wykładów z zoologii (DAUBENTON a, rękopis niedatowany) oraz rękopisy będące podstawą wydania *Historii naturalnej (Histoire naturelle)* (DAUBENTON b, rękopis niedatowany), ale także i te poszukiwania nie dostarczyły dodatkowych informacji na temat pierwszego naukowego opisu żubra.

ŻUBRY OPISANE PRZEZ GEORGESA CUVIERA (1769-1832)

Georges Cuvier był jednym z tych uczonych, którzy w XIX w. mieli największy wpływ na rozwój nauk przyrodniczych. Był on współtwórcą i pionierem anatomii porównawczej i paleontologii, interesował się także żubrem i turem. Jednym z jego najważniejszych dzieł, uznawanym za fundamentalną pracę epoki z zakresu zoologii i paleontologii, są *Badania kopalnych kości (Recherches sur les ossements fossiles)*. Pierwsze wydanie z 1812 r. było zbiorem tekstów opublikowanych wcześniej w *Rocznikach Muzeum historii naturalnej (Annales du Muséum d'histoire naturelle)*. Za życia autora ukazały się jeszcze dwa wydania, drugie w latach 1821-1824 i trzecie w 1828 r. Słynny tekst *Rozprawa o gwałtownych zmianach powierzchni kuli ziemskiej (Discours sur les révolutions de la surface du globe)*, w którym G. Cuvier przedstawił swoją koncepcję katastrofizmu, jest wstępem do *Badań kości kopalnych (Recherches sur les ossements fossile)* (FLOURENS 1858).

Opisując żubra w rozdziale poświęconym zarówno kopalnemu, jak i żyjącemu współcześnie bydłu (w oryginale „bœufs”; uczyony używał tej nazwy dla kategorii krętorogich), G. Cuvier odpowiedział najpierw na pytania dotyczące wymarłych gatunków. Na początku XIX w. znaczna część uczonych nie brała pod uwagę możliwości giniecia gatunków i twierdziła, że wszystkie kopalne formy muszą jeszcze gdzieś żyć na Ziemi. Tytułem anegdoty warto przypomnieć, że żubry i tury były w tej dyskusji ważnym argumentem od czasu, gdy Jean-Etienne Guettard (1715-1786) uznał, że gatunek ten, znany we Francji jedynie z wykopalisk, żyje jeszcze w Rzeczypospolitej (BUFFETAUT 1991). Drugim ważnym pytaniem, na które francuscy

przyrodnicy z G. Cuvierem na czele chcieli odpowiedzieć, było istnienie w Europie drugiego, obok żubra, dużego ssaka z rodziny krętorogich. Można się domyślać, że celem ich dociekań było potwierdzenie istnienia tura. Ostatni osobnik tego gatunku zginął w Jaktorowie w 1627 r., a w pozostałej części Europy (także we Francji) kilka wieków wcześniej. W XVIII w. i pierwszej połowie XIX w. znaczna część przyrodników negowała istnienie tura uważając, że dawne opisy przedstawiają żubry bądź zdziczałe bydło domowe.

Brak precyzji w opisach renesansowych przyrodników, niewielka liczba elementów kostnych żubrów i turów w kolekcjach i słaba znajomość żubra, a także fragmentaryczne i trudne do interpretacji znaleziska kopalne sprawiły, że w kontekście epoki podobna polemika była jak najbardziej uzasadniona z naukowego punktu widzenia. Badań Cuviera nie ułatwiało niewątpliwie zamieszanie panujące w ówczesnych opisach żubra i innych krętorogich, z którego zresztą zdawano sobie sprawę w pracach pierwszej połowy XIX w. (BAER 1836).

Cuvier rozpoczął rozdział o żyjącym i kopalnym bydle od polemiki z Barthélemyem Faujasem de Saint-Fond (1741-1819), zwolennikiem całkowitej tożsamości fauny współczesnej i kopalnej, krytykując jego opisy czaszek krętorogich. Następnie, opisując różnice żubra i domowego bydła, cytując obserwacje poczynione na Litwie przez Jean-Emmanuela Giliberta (1741-1814) oraz autorów greckich, rzymskich i renesansowych, a także cytując z literatury pomiary samca żubra podarowanego przez Fryderyka Wilhelma I carycy Annie, doszedł do wniosku o odrębności gatunkowej żubra i tura, przodka bydła domowego. Należy docenić trafność wniosków Cuviera, który opisał hipotetycznego przodka bydła domowego zanim Ludwik Bojanus (1776-1827) opublikował naukowy opis tura. Uczni ci prowadzili zresztą naukową korespondencję, a sam Bojanus podkreślał inspirującą rolę Cuviera dla swoich prac (DASZKIEWICZ 1998). Cuvier porównał także anatomię żubra i bizona amerykańskiego, opierając swoją analizę na pomiarach czaszki i szkieletu żubra, „który żył długo w menażerii Schönbrunn” (CUVIER 1823). Niewątpliwie chodzi o słynną „Miskę” (DASZKIEWICZ i SAMOJLIK 2014), której szczątki najprawdopodobniej trafiły do paryskiego muzeum w rezultacie rabunku wiedeńskich kolekcji przez armię napoleońską. W muzealnej kolekcji brak jest jednak jakiegokolwiek śladu tego okazu (MILLOT 1945), brak jest również informacji w spisach okazów konfiskowanych w okupowanych przez francuską armię miastach, a następnie zwrotu

lub wysyłania zamiennych kolekcji w 1815 r. (DASZKIEWICZ i BAUER 2003). Cuvier zebrał również żubra z muzealnych zbiorów, okaz niewątpliwie zmierzony uprzednio przez Daubentona, oraz samicę bizona z kolekcji muzealnej. Z „napoleońskiego” okresu w zbiorach MNHN znajduje się ponadto jeszcze wypchany okaz zapisany w inwentarzu jako „samica z Litwy, cesarz Napoleon”. MILLOT (1945) ustalił, że zapis jest błędny, gdyż chodzi o samca, a nie o samicę. Opierając się na pomiarach ustalił także, że nie jest to owa słynna wiedeńska „Miska”, opisana przez Cuviera.

POZOSTAŁE DZIEWIĘTNASTOWIECZNE ŻUBRY W KOLEKCJI MNHN

Posiadanie okazów żubrów było dla muzeów i kolekcji przyrodniczych w XIX w. kwestią prestiżu, a zdobycie ich wymagało wielu biurokratycznych zabiegów oraz niebagatelnych sum pieniędzy. Choć carowie stosunkowo często, zwłaszcza w drugiej połowie XIX w., wydawali pozwolenia na polowania w celach naukowych lub odłowy żywych zwierząt dla ogrodów zoologicznych, to organizacja takich polowań nastęrczała wielu trudności. Sam proces preparowania zabitych żubrów, wymagający udziału zawodowego preparatora, także był czynnikiem utrudniającym zdobywanie okazów (SAMOJLIK i współaut. 2017). Niekiedy carska administracja traktowała żubry niczym obecnie Chińska Republika Ludowa pandy, a więc jako narzędzie polityki zagranicznej. Nie bez racji Alphonse Toussenel pisał w 1853 r. na temat żubrów podarowanych królowej Wiktorii: „Ostatnie żubry błędzą w cieniu litewskich drzew. Osobnik podarowany przez cesarza Napoleona Muzeum Historii Naturalnej pochodził właśnie z tej [Białowieskiej] Puszczy. Polskie żubry, które car Rosji podarował, na złość francuskiemu rządowi, londyńskiemu ogrodowi zoologicznemu, należą do tego gatunku” (TOUSSENEL 1858). W 1865 r. para żubrów wysłana na wymianę za inne gatunki przez Carskie Towarzystwo Aklimatyzacyjne francuskiemu Towarzystwu Aklimatyzacyjnemu trafiła do Jardin d'Acclimatation w podparyskim Lasku Bulońskim. Wkrótce jednak epidemia tyfusu zwierzęcego zabiła żubrzcę. Z przyczyn sanitarnych okaz ten nie mógł zostać przekazany do muzeum.

Jakie żubry trafiły zatem do kolekcji muzeum w Paryżu? Dopiero w drugiej połowie XIX w. do muzealnej menażerii trafiły żywe żubry drogą wymiany z ZOO w Kolonii. MILLOT (1945) ustalił, że szkielet samicy (przywieszono ją 12 października 1872 r., żyła do 20 kwietnia 1880 r.), uprzednio uzna-

wanej błędnie za samca badanego przez Daubentona, należy właśnie do żubrzczy z Kolonii. Tego samego pochodzenia jest także niekompletny szkielet samca, padłego w menażerii 28 lipca 1864 r., zmontowany następnie przez Charlesa S n chala i w XIX w. wystawiany w galerii anatomii porównawczej.

W połowie XIX w. nastąpił gwałtowny wzrost liczby muzeów przyrodniczych w Europie oraz uległy zmianie zasady ich funkcjonowania. Powi szaj ce si  kolekcje były coraz lepiej opisywane i porządkowane dzięki rozwijającej się systematyce. W muzealnych kolekcjach rozdzielano zbiory służące wystawom i kolekcje *stricte* naukowe. Taki model całkowicie r znicuj cy część zbiorów przeznaczoną dla badań naukowych i część dla zwiedzających zosta  po raz pierwszy wprowadzony przez Lousa Agassiza (1807-1873) w Museum of Comparative Zoology w Cambridge w Stanach Zjednoczonych. W Europie podobny rozdział nastąpił nieco p zniej, bo w drugiej połowie XIX w. (LANGEBEEK 2011). W tym okresie nastąpił również rozwój międzynarodowej wspólpracy pomiędzy muzeami. Wla nie wtedy zosta  przewieziony z Petersburga do MNHN  ubr przesłany przez Johanna Friedricha von Brandta (1802-1879), niemieckiego zoologa sprawującego w latach 1832-1879 funkcj  Dyrektora Muzeum Zoologicznego Carskiej Akademii Nauk w Petersburgu. Rejestr „wzbogacania kolekcji” paryskiego muzeum, przechowywany w Bibliotece G wnej MNHN, odnotowuje pod datą 13 maja 1862 r. „skrzyni  ze skórą i kościami *Bos urus*, wysłaną przez Pana Brandta, dostarczoną z Hamburga przez Koloni , a następnie transportowaną koleją francuskiej Kompanii P lnocnej”. Po zakupie czaszka i kości kończyn trafiły do zbiorów muzealnej katedry anatomii porównawczej, skóra i rogi do katedry mammologii, a następnie znajdując się w złym stanie sk r  przekazano w 1931 r. do muzeum w Elbeuf w Normandii.  ubr przysłany przez F. Brandta sta  si  okazem *stricte* naukowym. Kolejnym, po „ ubrze Napoleona” i okazie pochodzącym z ZOO w Kolonii, okazem wystawowym zosta  dopiero  ubr zabity w Puszczy Białowieskiej na polowaniu przez księcia Monako Alberta I Grimaldiego w 1913 r. (DASZKIEWICZ i wsp laut. 2005).

PARYSKIE ŻUBRY – NIE TYLKO HISTORIA

 ubry z XVIII i XIX w. z kolekcji MNHN odegrały w zną rolę w historii zoologii i muzeografii przyrodniczej. Pierwszy naukowy opis gatunku, odróżnienie  ubra od tura, pierwsze badania związków  ubra z bizonem,

odkrycie doniosłego z punktu widzenia historii paleontologii faktu, iż gatunki mogą wymiera  – to wszystko składa się na histori  okazów z Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu. Aby uzupe ni c t  pasjonującą histori  dodajmy jaką w zne dla historii  ubra były postacie L. J.-M. Daubentona i G. Cuviera, a także historyczny i polityczny kontekst nabywania  ubr w pochodzących z menażerii królów Francji, zdobywanych przez napoleońską armi  czy uzyskiwanych w rezultacie dyplomatycznych rokowa  z carską administracj . J. Millot by  pierwszym naukowcem, który zwrócił uwagę nie tylko na historyczne znaczenie zgromadzonych okazów, ale także rolę jaką mogą odegra  we wsp lczesnej biologii. Zauważmy, że miało to przecież miejsce wiele lat przed odkryciem struktury DNA, w świetle której historyczne zbiory nabrały zupełnie nowego znaczenia dla poznania biologii  ubra i ochrony gatunku. Rozwój technik badań genetycznych stworzył nowe perspektywy badań historii gatunków i ewolucji. Mo liwo  analizy DNA okazów muzealnych jest szczególnie w zna także dlatego, iż obecna populacja  ubr w wywodzi się od zaledwie kilku osobników, a sam gatunek zosta  cudem uratowany od zagłady. Dzięki tym badaniom staje się możliwe poznanie struktury genetycznej białowieskiej populacji z okresu przed jej wyginieciem na wolności i reintrodukcj  gatunku. Historia okazów tych zwierząt z MNHN zmusza do refleksji na temat znaczenia muzeów i historii kolekcji naturalnych daleko wykraczających poza stereotyp „zakurzonego magazynu wypchanych zwierząt” czy też XIX-wiecznych instytucji nie mających racji bytu w nauce i społeczeństwie XXI w.

PODZIĘKOWANIA

Autorzy dzi kuj  panu dr Jacquesowi Cuisin i pani dr Joséphine Lesur z Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu za wszechstronną pomoc.

Streszczenie

Artykuł przedstawia histori  okazów  ubr w przechowywanych w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej (MNHN) w Paryżu. Inwentarz zestawiony przez Jacquesa Millota, który jako pierwszy zwrócił uwagę na znaczenie tych kolekcji dla ochrony gatunku, stanowi punkt wyjściowy niniejszego opracowania. Najstarsze  ubry w zbiorach paryskiego muzeum pochodzą z królewskiej menażerii w Wersalu. Louis Jean-Marie Daubenton by  pierwszym uczonym, który opublikowa  opis gatunku, na kilka lat przed ukazaniem się *Systema Naturae* Karola Linneusza. Georges Cuvier jako jeden z pierwszych wykaza  odr bno   ubra od tura. Pracując na okazach z MNHN por wna  ten gatunek z bizonem. Badania te przyczyniły się do powstania pojecia „wymarłego gatunku”. Artykuł przedstawia także histori  paryskich okazów z ZOO w Kolonii i przesłanych z Petersburga przez Friedricha von Brandta, analizując trudności z uzyskaniem

żubrów w XIX wieku. Żubry z MNHN odegrały istotną rolę w historii biologii gatunku. Okazy te stanowią także interesujący materiał dla badań genetycznych.

LITERATURA

- BAER K. E., 1836. *Seconde note sur le zoubrou ou aurochs*. Bulletin Scientifique publié par l'Académie Impériale des Sciences de Saint-Petersbourg T. 1: 155-156.
- BUFFETAUT E., 1991. *Des fossiles et des hommes*. Editions Robert Laffont, Paryż.
- CUVIER G., 1823. *Recherches sur les ossements fossiles de quadrupèdes où l'on rétablit les caractères de plusieurs espèces d'animaux que les révolutions du globe paroissent avoir détruites*. Paryż.
- DASZKIEWICZ P., 1998. *Polonika w archiwum Georga Cuviera*. Przegląd Zoologiczny 42, 207-209.
- DASZKIEWICZ P., BAUER A., 2003. *The confiscation and replacement of herpetological collections by France under the first republic and empire, with notes on an historically important collection sent to Vienna in 1815*. Int. Soc. Hist., Bibliography of Herpetology Newsletter 4, 15-27.
- DASZKIEWICZ P., SAMOJLIK T., 2014. *Napoleon, Białowieżę Forest and the last bison from Transylvania*. Echa Przeszłości 15, 67-73.
- DASZKIEWICZ P., JEDRZEJEWSKA B., SAMOJLIK T., 2005. *Polowanie księcia Monako Alberta I w Puszczy Białowieskiej w 1913 roku i losy dwóch zabitych przezeń żubrów*. Przegląd Zoologiczny 49, 31-38.
- DAUBENTON L. J.-M., 1754. *Le squelette d'aurochs* in BUFFON G.-L. *Histoire naturelle, générale et particulière: avec la description du cabinet du roi*. A Paris, Imprimerie Royale 11, 418-425.
- DAUBENTON L. J.-M., rękopis niedatowany a. *Cours de zoologie (mammifères), par Daubenton, professé après 1786, soit à l'École normale, soit au Collège de France, soit à l'École d'Alfort*. Biblioteka Główna MNHN, sygnatura MS 807-810.
- DAUBENTON L. J.-M., rękopis niedatowany b. *Descriptions anatomiques des mammifères par Daubenton*. Biblioteka Główna MNHN, sygnatura Ms 806.
- FLOURENS P., 1858. *Histoire des travaux de Georges Cuvier*. Garnier frères, Paryż.
- LANGEBEEK R., 2011. *L'aménagement des collections d'Histoire naturelle aux XVIIIe et XIXe siècles*. La Lettre de l'OCIM Musées, Patrimoine et Culture scientifiques et techniques 134, 1-11.
- LINNEUSZ K., 1758. *Caroli Linnaei Systema naturae per regna tria naturae: secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis*. Holmiae: Impensis Direct. Laurentii Salvii, Sztokholm.
- LOISEL G., 1912. *Histoire des ménageries de l'antiquité à nos jours*. O. Doin et fils, Paryż.
- MABILLE G., PIERAGNOLI J., 2010. *La ménagerie de Versailles*. H. Clair. Arles – Château de Versailles, Wersal.
- MILLOT J., 1945. *Les bisons européens des collections du Muséum d'Histoire Naturelle*. Mammalia 9, 1-19.
- OLDFIELD T., 1911. *The Mammals of the tenth edition of Linnaeus: an attempt to fix the types of the genera and the exact bases and localities of the species*. Proc. Zool. Soc. London 1911, 120-158.
- SAMOJLIK T., DASZKIEWICZ P., FEDOTOVA A., 2017. *Żubrze eksponaty z lat 1811-1914 w europejskich kolekcjach naukowych – mało znany aspekt XIX wiecznej gospodarki łowieckiej w Puszczy Białowieskiej*. Sylwan 161, 341-352.
- TOUSSENEL A., 1858. *L'esprit des bêtes: zoologie passionnelle: mammifères de France*. A. Dentu. Paryż.

KOSMOS Vol. 67, 4, 703-707, 2018

PIOTR DASZKIEWICZ^{1,2}, TOMASZ SAMOJLIK³, ANASTASIA FEDOTOVA⁴

¹Institute of History PAS, Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, ²Muséum National d'Histoire Naturelle, 57, Rue Cuvier-CP 41, 75231 Paris, ³Mammal Research Institute PAS, Stoczek 1, 17-230 Białowieża, ⁴Institute for the History of Science and Technology Russian Academy of Science, St Petersburg, E-mail: piotrdas@mnhn.fr, samojlik@ibs.bialowieza.pl, f.anastasia.spb@gmail.com

THE EUROPEAN BISON OF THE MUSEUM OF NATURAL HISTORY IN PARIS AND THE HISTORY OF ZOOLOGY AND NATURAL MUSEOGRAPHY IN THE XVIII AND XIX CENTURY

Summary

This article presents a history of the European bison specimens preserved at the National Museum of Natural History (MNHN) in Paris. The inventory made in 1945 by Jacques Millot, who first noticed the importance of these collections for the conservation of the species, constitutes a starting point of the present analysis. The oldest European bison of the MNHN collection came from the royal menagerie of Versailles. Louis Jean-Marie Daubenton was the first who has published a description of the species, four years before publication of *Systema Naturae* by Carl Linnaeus. Then Georges Cuvier, when working on the MNHN collections, distinguished the European bison from aurochs and compared it to the American bison. His research has contributed to the development of the notion of "extinct species". This article presents also the history of the European bison from the Zoo of Cologne and the specimens from Petersburg, by Friedrich von Brandt, with a focus on the difficulties of obtaining specimens of the European bison in XIX century. European bison specimens from the National Museum of Natural History in Paris have played a particularly important role in the history of the species biology. They also offer an interesting perspective for genetic studies on the species.

Key words: European bison, history of zoological collection, history of natural history museography, National Museum of Natural History in Paris